

(Hoe) kun je vondelingen voorkomen?

Astrid Werdmuller

Samenvatting

Een baby die in een vuilcontainer wordt gedumpt, de vondst van een overleden baby in een park. Dergelijke nieuwsberichten schokken iedereen in de media, in de politiek en in de samenleving en roepen vragen en discussie op. Wat bracht de moeder tot haar daad? Was het een ongelukje, een tienerzwangerschap, of incest of verkrachting? De angst voor eerwraak? Hoe kan het voorkomen worden? Helpen vondelingenkamers hierbij?

Sinds de komst van vondelingenkamers in Nederland is er veel discussie in media en politiek. Dit artikel biedt een context in het vondelingendebat. Het gaat in op de aantallen in Nederland en in onze buurlanden, de motieven om een kind te vondeling te leggen, de gevolgen, de huidige 'middelen' die ingezet worden om vondelingen te voorkomen en de voor- en nadelen hiervan. Tot slot wordt beschreven wat volgens de auteur nodig is om zwangere vrouwen in nood tijdig te bereiken.

Een vondeling is een baby die, meestal door de moeder of ouders, is achtergelaten op een plek waar hij door anderen gevonden kan worden. In Nederland worden er niet veel kinderen te vondeling gelegd. Volgens de Raad voor de Kinderbescherming gaat het gemiddeld om één baby per jaar. Het Nederlands Instituut voor de Documentatie van Anoniem Afstanddoen (NIDAA) spreekt van één à twee baby's per jaar. Daarnaast worden er gemiddeld vier pasgeboren baby's per jaar dood gevonden.

Gaat het in het huidige Nederland maar om één vondeling per jaar, vroeger was dat wel anders. In economisch slechte tijden in de Middeleeuwen werden er in een grote stad soms honderden kinderen per jaar te vondeling gelegd. De kinderen groeiden vaak op in weeshuizen, in slechte omstandigheden en hadden weinig rechten. Steen (2015) schetst een beeld van vondelingen vanaf de middeleeuwen

A. Werdmuller (✉)
's-Hertogenbosch, Nederland
e-mail: awerdmuller@fiom.nl

tot 1825. De omstandigheden van vondelingen en andere kinderen in de kindertehuizen waren door de grote aantallen en de armoede verre van luxe. Hij beschrijft hoe in het Aalmoezeniersweeshuis in Amsterdam bij de opening in 1666 zo'n 800 kinderen werden opgenomen en het huis in 1807 uitpilde met 2554 kinderen. Tegen de ouders die zich aan de zorg onttrokken, werd vaak hard opgetreden en de kindersterfte onder de vondelingen was hoog door de slechte omstandigheden waarin ze opgroeiden.

Het aantal vondelingen ging al naar gelang de sociale en economische omstandigheden in de loop der jaren op en neer. De Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld bracht veel Joodse vondelingen voort, die door hun ouders voor huizen van niet-Joden werden gelegd in de hoop dat ze hierdoor gered zouden worden. De aantallen zijn lang niet altijd bekend, want zij werden niet gedocumenteerd. Over de periode vanaf 1946 tot nov. 2015 heeft het NIDAA een lijst samengesteld op basis van berichtgeving in de media. Zij komt uit op 122 vondelingen in zestig jaar tijd (Tiggelen 2015).

Wat beweegt de moeder of ouders?

Het is lang niet altijd duidelijk wie de baby te vondeling heeft gelegd. Naast de moeder kan het ook gaan om de vader of een ander familielid, mogelijk zelfs buiten de wil van de moeder om. Als de moeder haar kind te vondeling legt, doet ze dat omdat ze de geboorte wil verbergen. Vaak houdt ze de zwangerschap voor iedereen geheim en soms ontkent ze zelfs voor zichzelf dat ze zwanger is. Doordat ze met niemand kan of wil praten over haar problemen, raakt ze in een isolement. Dit weerhoudt haar ervan om hulp in te schakelen.

De moeder handelt vaak in paniek en verwarring als zij haar kind ergens achterlaat. Ze ziet geen mogelijkheid om zelf voor het kind te zorgen en weet op dat moment geen andere oplossing. Er is sprake van een complexe en uiterst emotionele situatie waarbij angst en sociale druk een rol spelen. Zo kan de omgeving strenge opvattingen hebben over seks voor het huwelijk of kan er sprake zijn van een zwangerschap na verkrachting, incest of een buitenechtelijke relatie. Soms speelt ook de familie-er een rol. Maar alleen paniek kan al voldoende reden zijn.

Joyce vertelt: *'Het was nooit mijn intentie om hem neer te leggen, ik wou hem gewoon bij de politie of het ziekenhuis afgeven. Maar ik was gewoon aan het eind van mijn Latijn. Ik wist niet meer wat ik moest doen. Ik denk dat de mensen die vijftig meter van me vandaan waren, me hebben zien wegrennen. Ik denk dan weet ik gewoon honderd procent zeker dat hij is gevonden. Ik heb nog op het hoekje van de straat staan kijken en zag inderdaad commotie bij het politiebureau. Ik wist dus dat hij gevonden was. Ik wilde eigenlijk het politiebureau nog bellen, maar ik dacht als ik dat doe dan hebben ze mijn mobiele nummer. Dus ik heb niet gebeld en ben gewoon op de bus gestapt. Ik zat helemaal in trance in die bus, maar ik had wel zoiets van: wat heb ik nou gedaan eigenlijk? Ik heb hem daar neergelegd. Die*

huilbui was vooral onmacht, je wilt het kind niet, maar je durft het ook niet af te geven.’¹

Gevolgen voor vondelingen

Een vondeling wordt zo snel mogelijk bij pleegouders ondergebracht. Als de moeder zich in de maanden erna niet meldt en niet gevonden wordt, gaat de baby naar adoptieouders. De kans dat een vondeling later zijn of haar biologische ouders terugvindt, is klein. Meestal zijn er geen gegevens beschikbaar, geen informatie over de afkomst of de reden waarom het kind te vondeling is gelegd. Dit kan grote invloed hebben op het leven van het betreffende kind. Hij of zij kan zich afvragen: wie zijn mijn ouders? Waarom konden ze niet voor mij zorgen? Zou echt niemand anders hier iets van geweten hebben? Denkt mijn moeder nog aan mij? Het zijn vragen waar een vondeling meestal geen antwoord op krijgt. Sommige mensen kunnen dat accepteren en hebben er niet zo veel moeite mee, anderen worstelen met hun identiteit.

Celine vertelt: *‘Het gemis van mijn ouders beheerst mijn leven niet meer, maar verdwijnen doet het nooit. Bij elke hereniging in Spoorloos denk ik: waarom ik niet? Ik kijk daarom niet meer. Een verhaal in de krant over een baby’tje dat te vondeling is gelegd, raakt me nog altijd, net als de discussies op radio en tv over het vondelingenluikje. Het ergert me dat sommige professionals zo’n luikje als een oplossing zien. Je lost er de oorzaak van het probleem niet mee op; we moeten ervoor zorgen dat aanstaande moeders zo’n luikje helemaal niet nodig hebben. Betere voorlichting, praktische hulp, aandacht voor psychische nood; daar hebben moeders en kinderen veel meer aan. Mensen hebben geen idee hoeveel impact het heeft als kind te horen dat je een vondeling bent; het is een aanslag op je bestaansrecht. Het verlangen om mijn biologische ouders ooit nog eens in de armen te sluiten, blijft altijd. Eén omhelzing, een keer hun liefde voelen, dat zou genoeg zijn.’²*

Vondelingenregister

Omdat kinderen die te vondeling zijn gelegd de mogelijkheid missen om informatie over hun afstamming te achterhalen heeft Fiom in 2015 het Vondelingenregister geopend. Mensen die als kind te vondeling zijn gelegd alsook ouders die hun kind ooit te vondeling hebben gelegd, kunnen zich in dit register registreren. Dit biedt de mogelijkheid om alsnog in contact met elkaar te komen.

¹ Citaat uit Werdmuller (2012).

² Citaat uit video van <https://fiom.nl/kenniscollectie/vondelingen/artikelen-vondelingen>.

Vondelingenkamers

In Nederland opende Stichting de Beschermd Wieg in 2014 een eerste vondelingenkamer. Dit is een kamer waar de moeder haar kind kan achterlaten zonder iemand te zien of te spreken. Er ligt een puzzelstukje dat de moeder mee kan nemen en een brief met informatie. De vrouw kan op een knop drukken als ze hulp wil. De Beschermd Wieg hoopt met deze kamers te voorkomen dat een kind elders te vondeling gelegd of gedood wordt.

Er zijn ten tijde van het schrijven van dit artikel vijf vondelingenkamers bij particulieren en twee in een ziekenhuis. Tot nu toe is er nog geen baby in een van de vondelingenkamers achtergelaten. Wel heeft een aantal moeders, geholpen via de noodlijn van de Beschermd Wieg of via het ziekenhuis een kind ter wereld gebracht zonder hun naam prijs te geven bij de betrokken hulpverleners. De meeste van deze moeders hebben wel hun gegevens achtergelaten in een gesloten envelop bij een notaris, zodat het kind dit later kan opvragen.

Er is veel discussie, zowel in de media als in de politiek, over de vraag of een vondelingenluik of -kamer een oplossing biedt als het gaat om vondelingen en dood gevonden kinderen.

Er zijn verschillende argumenten voor en tegen de vondelingenkamer. Hoe zwaar de verschillende argumenten wegen, is moeilijk te bepalen. Natuurlijk weegt het recht op leven heel zwaar. Fiom wil dit recht zo goed mogelijk honoreren door in te zetten op het voorkómen dat vrouwen in een situatie terechtkomen waarin ze hun kind te vondeling leggen. Dit betekent betere voorlichting over vroegtijdige hulp en de mogelijkheden die er zijn.

Argumenten voor vondelingenkamers

Argumenten voor zijn:

- *Recht op leven.* Een argument voor het bestaan van een vondelingenkamer is dat een kind recht heeft op leven (IVRK) en dat de vondelingenkamer eraan bijdraagt een schending van dit recht te voorkomen. De vondelingenkamer zou kunnen voorkomen dat wanhopige moeders hun baby doden of te vondeling leggen op een onveilige plek.
- *Uiterst redmiddel.* Er is een specifieke categorie zwangere vrouwen die voorlichting en contact met hulpverleners mijdt omdat zij absoluut niet bekend wil worden. De vondelingenkamer zou voor deze specifieke categorie vrouwen kunnen worden gezien als uiterste redmiddel.

Argumenten tegen vondelingenkamers

Argumenten tegen zijn:

- *Recht op afstammingsgegevens.* Het anoniem achterlaten van een baby in een vondelingenkamer is een schending van het recht van kinderen om kennis te kunnen nemen van hun afstammingsgegevens (IVRK). Het kan voor een kind traumatisch zijn wanneer het niet kan achterhalen wie zijn of haar biologische ouders zijn.
- *Geen hulp voor de moeder.* De vondelingenkamer is ogenschijnlijk een oplossing voor de acute (psychische) nood waarin de moeder na de bevalling verkeert. Maar de vrouw krijgt tijdens de zwangerschap en de bevalling geen hulp. Ook na de bevalling kan zij verstoken blijven van medische of psychische begeleiding als zij de kamer verlaat zonder op de knop te drukken.
- *De beoogde doelgroep wordt niet bereikt, de bestaande luiken werken niet.* Uit onderzoek van het Duits Jeugdinstituut is gebleken dat de doelgroep die men met de vondelingenluiken in Duitsland wil bereiken, namelijk vrouwen die hun kind doden of op een onveilige plek te vondeling leggen, niet wordt bereikt. Vrouwen die in een zodanige toestand verkeren dat zij de drang hebben om hun kind te doden of te vondeling te leggen, zijn meestal niet de vrouwen die nog de weg weten te vinden naar een vondelingenkamer.
- *Het te vondeling leggen van een kind is strafbaar.* Het bestaan van een vondelingenkamer kan de indruk wekken dat het wettelijk is toegestaan om ergens een kind anoniem achter te laten. Ouders die hun kind anoniem te vondeling leggen zijn echter strafbaar.
- *Misbruik vondelingenkamer.* Wanneer een baby is achtergelaten in een vondelingenkamer, bestaat er geen mogelijkheid om te controleren of het wel de moeder is geweest die het kind heeft achtergelaten. Er kan misbruik gemaakt worden van de vondelingenkamers. Uit Hongaars onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat 15 van de 16 baby's door mannen in een babyluik zijn gelegd (Browne et al. 2012:29). Het is daarmee niet duidelijk onder welke omstandigheden dit is gebeurd.
- *Aanzuigende werking.* Het toestaan van vondelingenkamers zou een aanzuigende werking kunnen hebben. Wanneer er gelegenheid wordt geboden om anoniem een kind achter te laten op een veilige plek, bestaat het risico dat vrouwen die anders hulp gezocht zouden hebben, hiervoor kiezen.
- *Rechten biologische vader.* De rechten (en plichten) van de biologische vader (bijvoorbeeld om zelf voor zijn kind te zorgen) worden geweld aangedaan wanneer het kind, zonder het medeweten van de vader, in een vondelingenkamer wordt achtergelaten.

België heeft één vondelingenluik, in Antwerpen, een vondelingenschuif genaamd. Sinds de opening in 2000 zijn er acht baby's in gelegd, de eerste in 2007.

In de vondelingenschuif ligt een puzzelstukje voor de moeder en een begeleidende brief. Van de acht moeders die hun kind in de vondelingenschuif hebben gelegd, heeft er één zich met haar puzzelstukje gemeld, kort nadat zij haar kind in de schuif had achtergelaten. Zij is zelf voor haar kind gaan zorgen. De andere moeders hebben zich niet gemeld en zijn niet gevonden door de politie. De baby's zijn geadopteerd.

Buiten de vondelingenschuif zijn er vanaf 2004 minimaal zes baby's te vondeling gelegd. Een van de baby's was overleden toen hij gevonden werd.

In Duitsland bieden sinds 2000 steeds meer klinieken een vondelingenluik aan, de zogenaamde Babyklappe. Inmiddels zijn er nu ongeveer 100 vondelingenluiken. Volgens schatting moeten er tot nu toe honderden kinderen via de vondelingenluiken ter adoptie zijn aangeboden, maar omdat er geen meldplicht is, ontbreekt het officiële cijfer.

Jaarlijks worden er daarnaast 25–35 pasgeboren baby's buiten de vondelingenluiken te vondeling gelegd of gedood. Dat aantal is niet verminderd door de vondelingenluiken.

In Duitsland wordt anoniem bevallen gedoogd. Tussen 1999 en 2010 zijn er meer dan 650 vrouwen in een kliniek geholpen bij een anonieme bevalling. Soms kon de arts de vrouw er toe brengen haar naam te vertellen aan een vertrouwenspersoon, maar vaak lukte dat niet. Deze artsen waren daarmee formeel strafbaar, want anoniem bevallen is officieel verboden in Duitsland. Sinds 1 mei 2014 is er een nieuwe wet in werking getreden. Deze wet geeft vrouwen de mogelijkheid om binnen een bepaald kader van begeleiding en ondersteuning te bevallen onder pseudoniem. De persoonlijke gegevens van de moeder worden centraal opgeslagen en de moeder is bij de betrokken instanties en personen alleen bekend onder het door haar gekozen pseudoniem. Het kind kan aanspraak maken op het recht om zijn/haar afstamming te leren kennen zodra het 16 jaar is. Op 29 april 2015 maakte het Duitse ministerie bekend dat er in het eerste jaar 95 vrouwen gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid tot bevallen onder pseudoniem. Zij komen uit alle sociale lagen. De wet zal in 2017 worden geëvalueerd.

Onder geheimhouding of pseudoniem bevallen

Kijkend naar de voor- en nadelen kan worden geconcludeerd dat de vondelingenkamer veel risico's met zich meebrengt. Gelukkig zijn er alternatieven. Zo kan in Nederland onder geheimhouding in een ziekenhuis worden bevallen. Moeder en kind krijgen hierbij de zorg die nodig is. Fiom licht de moeder in over de mogelijkheden die er zijn als ze niet zelf voor haar kind kan zorgen. Zij kan haar kind afstaan ter adoptie, maar zij kan ook kiezen voor een pleegplaatsing waarbij contact mogelijk is (zo nodig in het geheim). Van de vrouwen die in paniek denken dat ze hun kind het beste kunnen afstaan, zijn er veel die daar na de bevalling anders tegenover staan. Een bedenktijd na de bevalling helpt om hierbij stil te staan en een goede keuze te maken voor moeder en kind.

Om de drempel tot hulp verder te verlagen pleit Fiom voor het wettelijk mogelijk maken van bevallen onder pseudoniem, zoals in Duitsland mogelijk is (zie kader). De vrouw bevalt dan in het geheim in het ziekenhuis zonder dat haar naam bekend wordt. Er komt een verzonnen naam, een pseudoniem dus, op de geboorteakte. De persoonsgegevens van de moeder worden in een afgeschermd omgeving bewaard, waar het kind later zijn afstammingsgegevens kan opvragen.

Van alle tijden

Het is de vraag of ooit helemaal te voorkomen is dat een kind te vondeling wordt gelegd. Vondelingen zijn van alle tijden. Toch kan veel voorkomen worden door vroegtijdige hulp voor de vrouw in nood. Daarom pleit Fiom voor een 24-uurs telefonische hulplijn en een landelijke campagne waarin de bestaande mogelijkheden tot hulp meer onder de aandacht worden gebracht. Hoe zou het zijn als op elke openbare wc een sticker op de spiegel geplakt zou zitten voor hulp aan de ongewenst zwangere vrouw met een telefoonnummer dat dag en nacht bereikbaar is? Dat is een droomscenario dat Fiom in samenwerking met andere partijen probeert te verwezenlijken.

Literatuur

- Browne, K., Chou, S., & Whitfield, K. (red.). (2012). *Child Abandonment and its Prevention in Europe*. Nottingham: University of Nottingham, Institute of Work, Health & Organisations.
- Steen, P. van der (2015). De vondeling kon zomaar middernacht gaan heten. <https://blendle.com/i/trouw/de-vondeling-kon-zomaar-middernacht-gaan-heten/bnl-trn-20151120-54>. Geraadpleegd op: 30 dec. 2016.
- Tiggelen, K. van (2015). Vondelingen in Nederland. *DEMOS - Bulletin over bevolking en samenleving*, 31(11), 4–7.
- Werdmuller, A. (2012). *Eigen bloed. Over moeders die hun kind afstaan ter adoptie*. Deventer: Entos i.s.m. Fiom.

Astrid Werdmuller BWD, is senior beleidsmedewerker en specialist afstand ter adoptie bij Fiom.